

rösen is intőt adnak nekünk. Minde-
nekelőtt törődésből: ki-ki megítélheti,
vajon méltó helyén van-e értékren-
dünkben épített örökségünk óvása,
megtartása? És marketingből: legfel-
jebb töredékét használjuk ki mindan-
nak a lehetőségnek, amelyet ezek a
kincsek kínálnak országunk jóhíré-
nek, vonzerejének, tekintélyének nö-
velésére. Szintúgy honismeretből.
Elmegyünk Rómába, Párizsba, Spa-
nyolországba, és ki tudja, még hová,
és áhítattal megcsodáljuk az építé-
szeti emlékeiket – azután kézbe

vesszük ezeket, és döbbenet néz-
zük, mennyi szépség, mennyi kincs
van tőlünk karnyújtásnyira, amelyek-
ről fogalmunk sem volt. És ez ismét
megerősíti intónket a marketingből.

A teljes igazsághoz tartozik
ugyanakkor az is, hogy építészeti
örökségünk nem csekély része ma
már olyan állapotban van, hogy az
avatatlan szem alig – vagy egyálta-
lán nem – ismeri fel őket. Kell a látá-
tás mestersége, sőt művészete ah-
hoz, hogy a maradványokban meg-
lássuk az értéket. Nyugodtan állít-

hatjuk, a kötetek alkotói ebben igen
magas színvonalú munkát végez-
tek. Egyáltalán nem biztos, hogy ava-
tott segítség nélkül szemtől-szem-
ben is mindig meglátnánk annyit a
hajdani építmények maradványai-
ban, amennyit e képek megmutat-
nak. A leírások, magyarázatok pe-
dig nem csak a megismerést segí-
tik, hanem sokhelyütt azt is, hogy
beleélhessük magunkat a kor, a haj-
dani környezet hangulatába.

Osnam Péter

RUTH TOWSE & RUDI HOLZHAUER (SZERK.)

The Economics of Intellectual Property

*(A szellemi tulajdon gazdaságtana)
Nemzetközi Közgazdasági
Referenciakönyvtár sorozat
Edward Elgar, 2002*

ISBN 1 84064351 X (4 kötet)

A legutóbbi évtizedek fejlemé-
nyei a korábbi, már akkor is vitathat-
talanul nagy gazdasági jelentősé-
géhez képest is kiemelkedő mérték-
ben felértékeltek a szellemi vagyon
szerepét mind a nemzetgazdaságok,
mind pedig az egyes cégek ver-
seny- és jövedelemtermelő képes-
ségének alakulásában. A világgaz-
daságban megkezdődött, az ún. új
iparágak terén pedig már erőtelje-
sen halad előre az átmenet a tu-
dás-alapú gazdaságba, és az áru-
termelésben a hozzáadott érték
mind nagyobb hányadát a szellemi

vagyon hasznosítása hozza létre. A
korábbiakban elképzelhetetlenül
nagy szerephez jutottak a jövede-
lem termelésben a szellemi termék
alapú árucikkeket előállító szórakoz-
tató iparágak – gondoljunk pl. a ze-
nére, filmre, TV sorozatokra, számí-
tógépes játékokra, vagy éppen a TV
műsorok licencének értékesítésére.
Ezzel a szellemi vagyon a legfonto-
sabbak egyikévé lépett elő a nem-
zetgazdaságok, valamint a cégek
vagyon elemei között, mind a piaci
pozíciók megtartásában, a jövede-
lem termelésben betöltött szerepét,

mind pedig a pénzzé, tőkévé köz-
vetlenül is konvertálható értékét te-
kintve. Az előjelzések pedig egy-
értelműen azt mutatják, hogy a gaz-
dasági jelentősége továbbra is erő-
teljesen növekszik, és mindinkább
meghatározó szerepet tölt be a cé-
gek gazdasági erejének, piaci pozí-
cióinak, versenyképességének, és
jövedelemtermelő képességének
alakulásában.

A piaci pozíció harc tudományá-
nak, és különösen a gazdasági stra-
tégia kimunkálásának és gyakorlati
érvényesítésének egyik világszinten

kiemelkedő szakembere, Philip Kotler írja, hogy „A változás olyan gyors, hogy a változás képessége is versenyelőny lett.” Sokatmondó a könyvének címe is, ahol erről beszél: Jönni, látni, győzni a piacon¹. Márpedig a változás képességének egyik legfőbb és semmi mással nem pótolható alkotóeleme a tudás, hiszen csak az a szervezet, és csak az az ember tud a versenyben való fennmaradáshoz szükséges módon és irányban változni, amelynek, illetve akinek elegendő ismeretei vannak ehhez. Tudnia kell, hogy mi lehet a változás optimális iránya, tartalma és mértéke azok között a keretek között, amelyeket egyrészt a jelen- és a jövőbeni tevékenységének feltételrendszere, másrészt pedig a saját adottságai és lehetőségei megszabnak. Szintúgy tudnia kell, hogy az erőforrásainak felhasználásában hogyan hozhatja létre az optimális megosztást a változás megvalósítására, valamint az egyéb célok elérésére fordított erőforrások között. És tudnia kell, hogyan optimalizálhatja a változás létrehozására fordított erőforrásai felhasználását. Mindazonáltal, ezt a tudást még állandóan fejlesztenie is kell, hogy a változás képességének terén se veszítsen a versenyképességéből, sőt minél többeket maga mögé utasítson. Ez teszi mindeme tudást nagyon értékes részévé a szellemi vagyonnak.

Tudnunk kell azt is, hogy a tudás-alapú gazdaságot a verseny hozta létre és a verseny nyomása határozza meg. Itt a tudás-alapú eszközök állandó és módszeres fejlesztése a fennmaradás nélkülözhetetlen feltétele, a fejlesztésben való lemaradásnak hosszabb távon elkerülhetetlen következménye a hanyatlás. A szellemi vagyon erkölcsi

avulása itt gyors, és számos területen mindinkább gyorsuló. Nem elég tehát gondosan őrizni, hanem folyamatosan meg kell újítani, fejleszteni, a kínálkozó lehetőségeknek megfelelően kiterjeszteni újabb technikai és piaci területekre, azaz hozzáértően és szakszerűen menedzselni kell. Amint Kotler írja idézett művében, „Nem meglepő, hogy a Coca-Cola, a General Electric és a Skandia külön elnök-helyettesi posztot létesített a szellemi tőke, a tudás és a tanulás menedzselésére.” Valóban, sokkal inkább meglepő, ha egy komolyabb cég nem ismeri fel idejekorán ennek szükségességét. És így egyáltalán nem meglepő, hogy napjainkra a cégek szellemi vagyonának menedzselése a vállalatiirányítás egyik legnagyobb jelentőségű területévé vált, amely fontosságában gyakorta még a pénzügyi menedzselést is felülmúlja.

Számunkra, és úgyszintén az Európai Unióhoz közelítő sorstársaink számára a szellemi vagyon fontosságának van egy további, kiemelkedő jelentőségű olvasata is. A gazdasági és intézményi integrációba való beolvadás nem csupán a lehetőségeink bővülését, az egységes piactól bennünket elválasztó korlátok számunkra áldásos leomlását jelenti, hanem azt is, hogy a cégeinknek és egész nemzetgazdaságunknak új, keményebb versenyfeltételek között kell majd helytállniuk, megőrizniük és lehetőleg növelniük jövedelemtermelő képességüket. Olyan cégekkel kerülünk szembe mind a nemzetközi, mind a hazai terepen, amelyek kultúrájának természetes része, s ami a legfontosabb, fegyverzetének egyik legfőbb eszköze az innováció. Márpedig az innovációs munka alapját a szel-

lemi vagyon alkotja, eredményei pedig azt frissítik, gazdagítják – ám csak akkor, ha kellő szakszerűséggel végezzük e vagyon kezelését. A szakszerűség, hozzáértés itt döntő jelentőségű. Gazdasági szempontból a szellemi vagyon meghatározó jellemzője, hogy rendkívül illékony: a nem megfelelő kezelés a legnagyobb potenciális értéket is pillanatok alatt semmivé teheti, vagy kitárhhatja a kaput azok előtt, akik a kérdéses vagyonelemeket el akarják venni gondatlan vagy felkészületlen birtokosuktól. Megtartása és védelme pedig maga is különleges tudást, szó szerint e vagyon testére szabott know-how-t igényel. Következik ez abból, hogy az elemeknek védelmét – oltalmát – azok sajátos természete folytán a materiális vagyonnál alkalmazottaktól eltérő módon és eszközökkel kell biztosítani.

A szellemi vagyon gazdaságtanának egyik kiemelkedő jelentőségű kérdésköre e vagyon elemeinek oltalmához kapcsolódik. Ilyen vagyon elemek különösen

- A gazdálkodás körében valamely cél eléréséhez, valamely feladat teljesítéséhez előnyösen felhasználható, sajátos ismeretanyag: tudásnak, információnak, tapasztalatoknak cél-orientáltan összeállított sajátos elemei, ill. ezek rendszere. Lényegét jól kifejezi a reál általánosan használt idegen kifejezés: know-how, azaz tudni hogyan tegyünk. Ez az ismeretanyag gyakorta olyan új elemekre épül, amelyek mások számára még nem váltak ismertté. Alkothatja azonban a gerincét önmagukban ismeretes elemeknek valamely cél elérése érdekében sajátosan összeválogatott és rendszerbe foglalt kombinációja is;

1 A teljes cím: Kotler a marketingről. Jönni, látni, győzni a piacon. Park Könyvkiadó, 2000

- Meghatározott feladat vagy feladat-csoport előnyös megvalósítását lehetővé tevő sajátos új megoldás vagy megoldás-rendszer (pl. találmány);
- Sajátos, a gazdálkodásban előnyösen felhasználható tevékenység- és üzemszervezési és vezetési megoldások és konstrukciók;
- Sajátos, a gazdálkodásban előnyösen felhasználható piacszervezési megoldások és konstrukciók;
- Eredeti szoftver;
- Eredeti zenei, irodalmi alkotások, műsor felépítések;
- A piacon ismertté vált, előnyös megítélést felidéző és ezzel keresettségét, kedvező kelendőséget biztosító árujelzők. Ilyen a védjegy, az un. márkanév, a kereskedelmi név.

Ezeknek az elemeknek a vagyoni értékét két tényező adja. Ezek egyike a használati értékük. Ennek lényege abban összegezhető, hogy a felhasználással javítható valamely gazdasági tevékenység eredményessége, ill. hatékonysága, ide értve azt is, hogy a felhasználás kedvezőbb értékesítési feltételek elérését teszi lehetővé. A másik tényező, hogy a birtokosuk a felhasználásukban, birtoklásukban, valamint a velük való rendelkezésben a gazdasági élet többi szereplőjével szemben tulajdonosi, vagy azzal a hasznosítás gyakorlati vonatkozásaiban lényegileg egyenértékű pozíciót élvez. Nagyon is jellemző módon az utóbbi tényező okán nem sorolhatók ide a földrajzi jelzések és az eredet-megjelölések. Az ezek használatára vonatkozó jog ugyanis nem egészül ki rendelkezési joggal, nem jogosítja fel a jogosultat arra, hogy ez utóbbi árujelzők használatát másoknak engedélyezze, a maga ezekre vonatkozó jogait másokra átruházza, így ellenértékhez sem juthat – jogszerűen – ilyen ügyletek révén. Ezért ezekre

vonatkozó tulajdonosi pozícióról nem beszélhetünk, és így ezek vagyon elemekké sem válhatnak.

Ezek jogi oltalma mögött egy meghatározó jelentőségű kompromisszum áll. A társadalmaknak alapvető érdekei fűződnek a gazdasági fejlődéshez, ezért ahhoz is, hogy a nemzetgazdaságukban minél gyorsabban és széles körben terjedjen el az előnyösen felhasználható szellemi alkotások hasznosítása. A gazdaság szereplői azonban csak akkor hajlandóak befektetni az innovációs fejlesztő munkába, valamint mások szellemi vagyon elemeinek megvásárlásába, és csak akkor alapoznak vállalkozásokat mindegyre, ha a társadalom a jogrend révén ésszerű mértékben biztosítja a számukra a fentebb vázolt tulajdonosi pozíciót. Erre szolgálnak az árujogvédelem, valamint a szerzői jogi oltalom intézményei, az előbbiekre beleértve a szabadalmi jogintézményét is. Mindezt úgy is összegezhetjük, hogy a szellemi vagyon elemeinek oltalmának egyes intézményei az innovációs tevékenységek és az azokba történő befektetés ösztönzésének érdekében bizonyos monopol jogokat teremtenek olyan társadalmi-gazdasági környezetben, amelynek alapvető törekvése a monopóliumok lebontása a gazdaságban.

A szellemi vagyon jogszerű hasznosításának kereteit illetően értelem szerűen élesen szemben állanak egymással egyrészt a szóbanforgó vagyonelemek birtokosának, másrészt mindazon piaci szereplőknek az érdekei, amelyek szintúgy hasznosítanák azokat. Az előbbi természetesen arra törekszik, hogy mindenki mást kizárjon a hasznosítás lehetőségéből, és csak neki megfelelő ellenszolgáltatás fejében adjon arra másnak engedélyt. Az utóbbiak érdekei viszont azt diktálják, hogy

igyekezzenek a szóbanforgó vagyon elem hasznosítási lehetőségeiben maguk is osztozni, még hozzá a saját szempontjukból minél kedvezőbb feltételekkel – akár az eredeti birtokos ellenére is, de mindenképpen oly módon, hogy az tőlük minél kevesebb ráfordítást igényeljen. Így például a hasznosítási jogok szabályszerű megvásárlásához, ill. technológia vásárlásához is csak akkor folyna modnak, ha kedvezőbb megoldás nem áll rendelkezésükre.

A magas színvonalú szakkönyveiről méltán világhírű Edward Elgar kiadónak ez a nagyívű, négykötetes, összesen több mint 2300 oldalas kiadványa 89, a szakirodalmának legjavához tartozó tanulmányt sorakoztat fel a szellemi vagyon gazdaságtanának témakörében. A legkorábbi 1934-ből, a legfrissebb 1999-ből származik. A főbb témacsoportok:

- Bevezetés a szellemi vagyon gazdaságtanába
- Szerzői jog
- Alkalmazás a szerzői jog egyes területein
- A művészek a jogukhoz való joga
- A szabadalmak természete és a szabadalmi rendszer
- A szabadalom terjedelme és időtartama
- A szabadalmakkal kapcsolatos tapasztalat egyes kérdései
- Üzleti titkok
- Árujelzők
- A verseny általános kérdései
- Párhuzamos importok, különös tekintettel az árujelzővel ellátott termékek jogosulatlan forgalmazására
- A Kereskedelmi Világszervezet, valamint a TRIPS megállapodás szellemi vagyonnal kapcsolatos kérdései
- Szabványosítási kérdések

O. P.